

FINLANDS

UTHÅLLIGHETSPROV

Av professor HUGO E. PIPPING, Helsingfors

EN känd sats säger, att det för att föra krig kräves pengar, pengar och åter pengar. Alla torde vara ense om dess tvivelaktighet. För att hålla ut i ett modern, totalt, långvarigt krig behövs mycket annat än ekonomiska förutsättningar, ehuru dessa äro viktiga nog. Bland de ekonomiska faktorerna är det i sin tur inte alls sagt, att de monetära äro de betydelsefullaste. Att hålla penningväsendet i skick är viktigt, men ur krigets synpunkt närmast blott i den mån prispolitiken inverkar på produktionslivets vidmakthållande. Om med »pengar» som ett hjälpmedel i krigföringen åter åsyftas internationell köpkraft, utländsk valuta eller främmande kredit, får inte ens i så fall den monetära sidan överbetonas. Avspärningen är ofta så sträng, att valutor och kredit inte båta stort. Finnas transportmöjligheter, beror importen mest av politiska faktorer, och har man tillgång till en förbundsbroder eller vänskapligt sinnad makt, så jämkas det alltid på ett eller annat sätt med betalningsvillkoren, ifall vännen blott har något att avstå. Eller också träder ett slags byteshandel i stället för köp och försäljning.

Krigföringens ekonomiska tyngdpunkt är sålunda att söka annorstädes än i de monetära sammanhangen. Vad det främst gäller, är försörjningen med livsmedel och andra konsumtionsföremådenheter, vare sig man får dem från den löpande produktionen eller tager från lager eller tillgriper import. Andra faktorer att nämna äro tillverkningen av krigsmateriel, kläder, skodon m. m., inklusive tillgången på råvaror för ändamålet, vidare tillgången på arbetskraft samt möjligheterna för kommunikationsväsendets och distributionsnätets upprätthållande.

I alla dessa avseenden har Finland rönt svårigheter, som jag här skall söka skildra. Om de äro större eller mindre än andras, är svårt att generellt uttala sig om, men att de ha varit många och

stora nog för att tala om ett uthållighetsprov, är säkert. Vad som har uthärdats i Finland såsom ock annorstädes, skulle ännu nyligen ha betecknats som omöjligt, även med beaktande av situationen i Tyskland vid slutet av det förra världskriget. Det visar sig alltmera, att krigföringen och dess krav bygger på en anpassningsförmåga och i vissa fall även en underkastelseförmåga av hart när otroliga mått. Den gäller lika mycket den materiella standarden bakom fronten och de fysiska strapatserna för soldaterna som de psykiska reaktionerna inför politiska händelser.

Får jag ytterligare förutskicka, att erfarenheten alltmera har stärkt uppfattningen, att begreppet krigsekonomi innebär en *contradictio in adjecto*. Den blir med eller mot sin vilja en rov-hushållning av stora dimensioner. Krigets hushållning står i samma oförenliga motsats till en sund ekonomi som von Döbelns krav i förhållande till läkekonsten, representerad av hans unge vän af Bjerken:

»Jag vet det väl, ni följer konstens lagar,
men binda de mig här för timmar, dagar,
så bryt dem som en man, det är mitt ord.

Nej, doktor, nej, tänk ut en sats min herre,
som gör mig för i morgon sjufalt värre,
men hjälper mig i dag på mina ben.»

Krigarens aspekt får i dessa von Döbelns ord det irrationellas förskönande drag. De glorifiera den personliga bragden. De ha ock den begränsningen, att de gälla endast timmar, dagar. Frågan är om hela folk genom årslånga strider kunna synda mot ekonomiens *prima principia*. I det första vinterkriget på 101 dagar kom det heroiska hos Finlands folk till sin rätt. Huru står det sig nu efter egna krig på sammanlagt två år och världskrig på tre och ett halvt?

De grundläggande förutsättningarna för en långvarig krigföring voro ursprungligen för Finlands vidkommande inte de bästa, ehuru de avgjort hade förbättrats under självständighetstidens förlopp.

Lagren voro små vid krigsutbrottet 1939. Någon systematisk krigsberedskapspolitik hade inte förts. Under hösten 1939 skulle visst ha funnits tillfälle att fylla på lagren, men det torde bl. a. förhålla sig så, att den dåvarande folkförsörjningsministern, en bankman, i viss mån band sig vid de för honom närmast liggande tankegångarna, d. ä. överskattade valutareservernas betydelse

och var försiktig i sin licenspolitik. Så kom kriget även för Finland, sedan handelsspärren i väster efter den 9 april 1940, och slutligen tillkorkades även andningshållet Petsamo, genom vilket dock en viss påfyllning av viktiga lager kunde äga rum, låt vara under stora svårigheter och till höga priser. Den ofrånkomliga följden är, att lagertillgångar i stil med Sveriges aldrig ha funnits i Finland, som har tvungits leva från hand till mun på ett sätt, som skulle ha gett en mindre käck folkförsörjningsminister än den nyss avgångne Henrik Ramsay många grå hår. De återstående importmöjligheterna, från Sverige, Danmark och Tyskland, skall jag återkomma till.

Den inhemska produktionsapparaten drabbades hårt av brist på råvaror och produktiva hjälpmedel (foder- och gödningsämnen) och främst av landavträdelserna. Samtidigt som odlingsjord, skogar, fabriker etc. gingo förlorade, förvandlades en befolkning på nära en halv miljon människor från närande till tärande. Dess inpassning i det övriga rikets produktionsliv var en övermänsklig uppgift, som det på sin tid så omtalade snabbkolonisationsprogrammet inte kunde lösa, åtminstone inte på den korta tid som stod till förfogande.

Nu har ju en förändring till det bättre inträffat. Till Karelen och till Hangöområdet har återvänt drygt hälften av den förflyttade befolkningen, och det för produktionslivets fortgång nödvändigaste återuppbyggnadsarbetet har bragts överraskande långt av de hemkära återvändande. Av dem, som inte ha fått eller kunnat återvända, faller numera blott ett fåtal det allmänna till last. De flesta ha funnit en egen utkomst på andra orter.

Frånsett vad förlusten av närapå ett helt landskap under en tid av ett till två år betydde, är utrustningen med produktionsmedel sedan slutet av 1930-talet en helt annan än den var tjugu à tjugufem år tidigare. Ny jord hade upptagits och i snabb takt begynt giva sina skördar. Lantbruket hade intensifierats och gjorts mångsidigare än förr. Man stod 1939 nära självförsörjning, dock med den begränsning, som behövlig import av bigödningsämnen, fodermedel, maskiner och flytande bränsle angav. Trots de nämnda avbränningarna och ovanligt ogynnsamma klimatförhållanden var skörden 1941 i foderenheter nästan lika stor som den hade varit 1921/25 och mjölkproduktionen större än 1920. År 1942 var skörden bättre än 1941. Nedslaktningen hade varit mindre än vad man kunnat befara, men mjölkproduktionen har av andra skäl gått ned.

Hemmamarknadsindustrien genomgick efter den stora världs-ekonomiska depressionen en beaktansvärd utveckling, speciellt bergsindustrien och den mekaniska verkstadsindustrien. Utan dessa framsteg skulle Finlands läge under avspärrningen ha varit ännu mera prekärt än det var. Den genomgångna allmänna utvecklingen av produktionskapaciteten kan avläsas i 1930-talets siffror för utrikeshandelns sammansättning. Importen av färdiga varor och av livsmedel trädde procentuellt tillbaka för importen av råvaror och halvfabrikat. Men kvar stod beroendet av utlandet med avseende å lantbrukets redan nämnda hjälpmedel samt i fråga om livsviktiga metall- och textilråvaror.

I denna situation drabbades produktionslivet ytterligare till följd av mobiliseringen av en hittills okänd brist på arbetskraft. Vinterkriget hade krävt offret av flere tiotal tusen döda och sårade. Uttaget av manskap blev i det nya kriget ännu hårdare än i det förra, och medförde i sin tur nya förluster. Det har alltså gällt att till det yttersta utnyttja den arbetskraft, som stått att få. Vad som därutinnan har gjorts och vilka medel som ha använts för bottenkrapningen av arbetskraftsreserverna, därom skall en stor del av min framställning handla. Jämte frågan om arbetskraften trädde transportproblemet i förgrunden. Den ogynnsamma väderleken har jag redan nämnt.

Huru mycket som än har gjorts för att hålla produktionen uppe, ha likväl långt gående ransoneringsåtgärder varit av nöden. De kunna här blott tangeras, men måste beröras ur synpunkten av deras inverkan på motståndskraften.

Trots sin av naturen negativa karaktär har ransoneringen även haft positiva sidor att uppvisa, i Finland såsom annanstädes. Utan den kan man inte tänka sig en krigshushållning på lång sikt. Felen ha väsentligen varit att söka i det beklagliga faktum, att ransonerna ha varit för små och att de inte heller alltid ha fåtts ut regelbundet. Dessutom måste medges, att reglementeringens genomförande i ett glest bebyggt, övervägande småbrukande land, delvis stående rent av på naturalhushållningens stadium, möter stora svårigheter. Kontrollen på landsbygden är inte lätt att genomföra, och skillnaden mellan dess och de större städernas ransoner har därför blivit ännu större än den är på papperet. Detta faktum har väckt kritik, dels därför att landsbygdens ordinarie ransoner redan i sitt rättmätiga skick ha varit jämförelsevis stora, dels därför att städerna ha haft tillförselssvårigheter.

En utjämning och förbättring av livsmedelssituationen speciellt i de större konsumtionscentra har sedermera fått till stånd tack vare den ökade importen från Tyskland och Danmark och i vissa kritiska situationer även från Sverige. Ransonernas ökning våren 1942 (speciellt bröd och smör) har betytt ofantligt mycket både fysiologiskt och psykologiskt sett.

I någon mån har naturligtvis också smyghandeln utbildat nya former, och samvetena ha avtrubbats. Det är svårt att bilda sig en föreställning om dess utbredning, då man själv inte har haft kännning av den — mindre beroende på karaktärsfasthet än på laglig hjälp av närstående landshushåll och av många hjälpsamma vänner i Sverige och Danmark. Likafullt tror jag det pratas mera om smyghandeln än den är värd. Speciellt innehöll en omtalad artikel i svenska Husmodern uppenbara och stora överdrifter.

Huru som helst, så har livsmedelssituationen under vintern 1943 varit avgjort bättre och tryggare än 1942. Försämringen hänförs sig närmast till fisken — den milda vintern har försvårat vinterfisket — och förbättringen grundar sig på de ökade ransoner, som möjliggjorts av ökad skörd och större import. Stor betydelse har i synnerhet den sista goda potatisskörden haft. Alltjämt lida prestationerna i kroppsarbetet och den andliga aktiviteten av den svaga näringen. Alltjämt bestå ojämnheter. Men den allmänna sinnesstämningen är alldeles uppenbart bättre än i fjol vid samma tid. Att det har varit en stor aktuell lättnad och för den framtida folkhälsan utomordentligt dyrbart, då flere tiotaltusen barn ha tagits emot och ömt vårdats i Sverige och Danmark, behöver inte sägas, men bör dock uttalas. Vissa skrivelser i denna sak ha varit mycket genanta, men undantagsföreteelser.

Ransonerings har tillämpats också beträffande viktiga råvaror, speciellt järn och andra byggnadsvaror samt i fråga om beklädnadsvaror (både för konsumtion och förädling). Åtgärderna ha varit så mycket nödvändigare, som de också ha haft sin militära motivering. Tillgången på byggnadsjärn, starkt beroende av import från Sverige och Tyskland och av militärens konkurrerande behov, framkallade tidiga ingrepp i denna bransch, redan innan knappheten på arbetskraft tvang till ytterligare inskränkning av byggnadsverksamheten.

Tilldelningen av importbegränsning eller beslag underkastade råvaror och produktionshjälpmedel regleras på olika sätt, väsentligen i folkförsörjningsministeriet, med dess många olika byråer. Av olika branscher tillsatta förtroenderåd ha spelat en

stor roll som utjämnare av stridiga intressen. Det har rests krav på en mera genomgripande tvångsorganisering av näringslivet, men vinden blåser emot. Det har utvecklat sig en påtaglig leda vid näringslivets reglementering och byråkratisering, åtminstone på längre sikt, och har även yppats tvivel på möjligheterna att uppdriva de behövliga organisatoriska krafterna. I sammanhanget har även påtalats bristen på tillräcklig känning mellan de olika reglementerande myndigheterna: valuta- och licensbyråerna, de distribuerande och planerande organen m. fl.

Som allmänt omdöme dristar jag mig uttala, att på det hela taget den organisatoriska enheten har genomgått en utveckling till det bättre. Ett permanent organ, finansministeriets avdelning för folkhushållningen, arbetar planmässigt på koordinering, förenkling och förenhetligande av statens dirigerande verksamhet på det ekonomiska gebitet. Försåvitt det gäller en utveckling av näringslivet på längre sikt, förhåller man sig även här skeptiskt till den totalitärt organiserade hushållningen, vilket förtjänar antecknas i marginalen till de ofrånkomliga krigshushållningsplanerna.

De på sitt vis kännbaraste ingreppen ha vidtagits i fråga om arbetskraftens disposition. Det kan genast sägas, att förloppet i det hela har varit överraskande gynnsamt. Då på grund av krigföringens krav ett par hundratal tusen män tvångsvis måste användas för de rent militära uppgifterna, blir konsekvensen, att den återstående, knappa arbetskraften måste utnyttjas till det yttersta, under jämförande av olika livsviktiga, både militära och civila behov med varandra. På grund av krigets förlängning och andra, redan berörda, tillstötande komplikationer, har tvånget varit i tillväxt, men är dock fortfarande kombinerat med frivillig verksamhet.

Den första uppgiften var att i möjligaste mån fylla luckorna efter de inkallade. En genomgående erfarenhet synes vara, att den kvinnliga arbetskraften i överraskande grad har kunnat ersätta den manliga. I Finland har sedan länge kvinnlig arbetskraft spelat en framträdande roll, inte såsom annanstädes huvudsakligen inom textilindustrin, utan även inom träförädlings- och byggnadsindustrierna. Det fanns därför inte samma utrymme för en omdirigering som i många andra länder, men man hade i stället från början vissa gynnsamma erfarenheter att gå efter. Inom metallindustrin har kvinnlig arbetskraft visat sig mycket användbar — det finns företagare, som säga sig obenägra att

någonsin i samma utsträckning som förr återgå till den manliga — och numera har man i Helsingfors även många kvinnliga spårvagnsförare, inte bara konduktriser som förut. En reserv har man haft i den kvinnliga arbetskraften inom textilindustrien, som har fått lov att inskränka sig på grund av råvarubristen. Även jordbruket har haft utrymme för ny, kvinnlig arbetskraft, men överföringen från stad till landsbygd har inte alltid varit så lätt — lättare dock än vad man kunde förmoda, tack vare det nära samband mellan stad och landsbygd, som har kunnat bevaras i ett jämförelsevis nyss industrialiserat land.

Ehuru man på frivillighetens väg kommit ganska långt, visade sig tvång snart ofrånkomligt. En lag om arbetsplikt stadfästes den 22 maj 1942 och tillämpas även, om ock i flere fall med lämpor. Helt nyss har dock en finkamning ägt rum med hjälp av verkliga uppbåd av arbetspliktig arbetskraft på vissa orter, närmast för skogsarbetenas skull. Nya uppbåd på andra orter äro att vänta. Samtidigt har man gått vidare på frivillighetens väg, med anlitande av ungdomar i form av s. k. stötgrupper och den s. k. talkoverksamheten (oöversättligt ord!) vid bränslehyggena. Stor hjälp har erhållits av den yrkeskunniga arbetskraft och de arbetsledare, som våren och hösten 1942 överfördes till Finlands lantbruk från Sverige (bl. a. traktorsförare).

Det skärpta tvånget vid uttagning av arbetskraften har givetvis gått hand i hand med en reglementering av dess användning. Till en början skedde gallringen övervägande i den formen, att företag, speciellt byggnadsföretag, som ansågos mindre nödvändiga, genom arbetspliktlagen berövades sitt arbetsfolk. Senare har man gått längre och kräver nu tillstånd för byggens igångsättande. Byggnadsbehovet prövas noga, och arbetskraft och material beviljas centralt av ministeriet för kommunikationerna och de allmänna arbetena. Arbetsförmedlingstväng inom byggnadsfacket underlättar kontrollen.

I de viktigaste skogsarbetena anlidades vintern 1942 nästan uteslutande frivillig arbetskraft, och arbetspliktlagen tillgreps blott som hot mot skolkande, men innevarande vinter har det visat sig nödvändigt att ty sig till de redan nämnda uppbåden. I allmänhet har man sökt organisera arbetskraften så lokalt som möjligt, men överföring till avlägsnare områden har dock visat sig nödvändig, bl. a. med tanke på återuppbyggnadsverket i Karelen och på skogshyggena.

Resultatet torde väsentligen kunna betecknas som gott. Jord-

bruket har som sagt, trots förut nämnda svårigheter, gett skäliga, om ock i förhållande till kapaciteten reducerade resultat år 1942, återuppbyggnadsverket har gått överraskande bra, och industriproduktionen har kunnat hållas i gång, så långt råvarorna ha räckt. Inskränkningarna ha starkast drabbat byggnadsverksamheten i det av Moskvafreden oberörda Finland, men de ha lika mycket berott av bristen på material som av knappheten på arbetskraft. Svårast har arbetskraftsproblemet varit inom skogsförädlingsindustrierna, där mycket folk har behövts: för hyggen och virkestransporter, vid driften och i distributionen. En närliggande, för många branscher gemensam svårighet har varit bränsleanskaffningen, dubbelt viktig vid brist på stenkolkraft. Det räknas dock, att 80 % av vinterns hyggesprogram skall kunna genomföras trots att kvaliteten hos tvångsvis uppbyggd arbetskraft självfallet är sämre än hos den vanliga arbetarstammen.

Om träförädlingsindustrierna veta vi annars, att de ha kunnat hålla sin produktion kring 40 % av 1938 års volym, med tendens till förbättring under år 1942. Driftsinskränkningen var ursprungligen betingad av försämrade avsättningsmöjligheter. Nu saknas inte sådana, utan det är råvaran, som är knapp. För hemmarknadsindustrien publiceras inga volymindex. En reduktion av index för produktionsvärdet med index för prisstegringen antyder en minskning, som dock är mycket olika inom olika branscher, störst inom läder- och textilindustrierna, där råvarubristen varit mest störande. På det hela taget har således driften i överraskande utsträckning kunnat hållas i gång, låt vara delvis med andra syften än de normala, i metallbranschen t. ex. övervägande för krigets behov.

Knappheten på arbetskraft har framkallat ingrepp också beträffande lönerna. Efter det första vinterkriget gingo strävandena först ut på att få till stånd en reglering uppåt med sociala syften. Senare har strävandet varit det motsatta: att hejda kostnadsökningarna och att hindra en mördande konkurrens om arbetskraften. Regeringen började med en allmänt hållen rekommendation i februari 1941 om kompensering av levnadskostnadernas stegring med cirka två tredjedelar. I mars 1942 tillsattes ett löneråd, som i oktober s. å. fick utvidgade fullmakter och fasta normer att gå efter. Visserligen förutsattes alltjämt, att lönerna skola bildas genom inbördes överenskommelser mellan parterna, men med iakttagande av en övre gräns, utgörande 40 % i medel-

tal av förkrigslönerna vid gällande levnadskostnadsindex på 160, dock så att de lägre lönerna proportionsvis må höjas mera, de högre i motsvarande mån mindre. Från denna bas höjas lönerna sedan med 4% för varje stegring av levnadskostnadsindexen med 10 poäng. Normerna äro således klara, men det brister en smula i kontrollen. Framsteg ha dock gjorts även därutinnan.

Åtgärderna på löne marknaden ha otvivelaktigt underlättat arbetskraftens dirigerings till önskade områden och ha hejdat den för produktionslivet störande prisskruven. Å andra sidan innebära de ett tvång, som bl. a. kunna tänkas ställa arbetarklassens tålmod på prov. Jag tror dock den själv har insett vikten av att få slut på löneanarkien och att hejda prisstegringen, och den har genom sina organisationer varit med om att bygga upp såväl löne reglementeringen som också den ännu djupare ingripande arbetsplikten. Tyngst har troligen förlängningen av arbetstiden förnummits, i synnerhet som försörjningen med näringsmedel har varit bristfällig. Även beklädnadsutrustningen, t. ex. för skogsarbetare, har varit ett problem, bl. a. då det har gällt överföringen av ny arbetskraft från städerna till hyggerna. I det hela taget tror jag reglementeringen i sin strävan efter enhetliga normer har haft gynnsamma verkningar på sinnesstämningen.

Mitt intryck är, att företagarna kanske ha känt sig mest besvärade av krigsekonomiens besvärligheter. Industrien har kämpat med brist på råvaror och arbetskraft, bränsle och annan kraft. Handeln har fått sin volym inskränkt och tyngs mera än alla andra av reglementeringens tusen plågor. Jordbruket lider av brist på alla produktionsmedel, besväras av kontrollen och drabbas dessutom av militära rekvisitioner. Reglementeringens tryck på den smidiga anpassningen kompenseras naturligtvis något därav, att allt kan säljas, men till priser, som tyckas producenterna godtyckliga eller för låga.

Värst är för företagarna känslan av, att deras produktionsmaskineri slites ut och inte kan förnyas och att även de framtida möjligheterna reduceras av en beskattning, som inte tar hänsyn till förnyelsebehovet, utan hårt drabbar realisationsvinster och latent reserver.

Illa vore det beställt, om beskattningen skulle förorsaka större missnöje och oro än andra inskränkningar av den enskildes förmåner och än den rena nöden. För min del ser jag dock inte några påfallande brister i företagarklassens goda vilja att bära bördor och underkasta sig behövliga inskränkningar. Snarast är det så,

att den på nära håll klart ser krigshushållningens karaktär av rovhushållning och därför med skäl känner sig oroad med tanke på framtiden. En annan orsak är omöjligheten att överhuvud åstadkomma en rättvis beskattning, och den är givetvis mindre än någonsin, då omständigheterna ha gett intet annat val än att så snabbt som möjligt söka nya skattekällor och att djupare än förut pumpa de gamla. Resultatet måste bli, dels bristande enhetlighet, dels hårdhet. För jordbrukarna har det bl. a. kommit som en obehaglig överraskning, att utan höjning av inkomstskatteprocenten deras beskattning likväl har skärpts genom en administrativt genomförd höjning av den beräknade avkastningen per hektar i arealbeskattningen. När en sittande stor kommitté skall kunna komma med sitt förslag till bristfälligheternas avhjälpande på beskattningens område, är än så länge ovisst. Tyvärr ligger knappast i dess makt att lätta beskattningens tyngd, blott att jämka på dess fördelning.

Beskattningen i Finland har också haft felet, att speciellt konjunkturbeskattningen drabbar den nya företagsamheten och att samma möjligheter som i Sverige till speciella skattelättnader för nygrundade företag inte ha erbjudits. Olägenheterna härav ha varit kännbara, då det har gällt att få till stånd ersättningsindustrier.

Trots allt har en inte obetydande nygrundningsverksamhet kommit till stånd. Investeringar ha under pågående krig gjorts på kraftförsörjnings-, bergs- och metallindustriernas gebit, det har byggts sulfitsprit- och konsttextilfabriker, det produceras träkol och träförgasare och har grundats kemiska industrier. Så långt som i Sverige har man inte nått. Beskattningen har utgjort långt ifrån det enda hindret. Bristen på reala produktionsmedel har spelat den avgörande rollen. Ett visst ytterligare utrymme skulle tillgången på arbetskraft och material kanske dock ha erbjudit, ifall de övriga villkoren hade varit gynnsammare. Framför allt visar det sig, att de nyskapade och nyskapande fabrikerna väsentligen ha tillkommit inom ramen för förut existerande företag i hel- resp. halvstatlig regi. Det *nya* har på något vis fattats på ett sätt, som inte blott har drabbat den aktuella försörjningen, utan även kastar en skugga över en kommande fredstidsökonomi.

Såsom redan nämnts, ha möjligheterna till import inte varit helt avskurna efter den 9 april 1940 och efter Petsamoledens stängning. Sverige, Danmark och Tyskland ha alltjämt kunnat bidra

med livsmedel, råvaror och produktiva hjälpmedel. Svårigheterna ha dock varit många. För den svenska handelns del ha de legat i Finlands brist på valutor och på exportvaror samt i Sveriges egna försörjningsbekymmer. Ogynnsamt på varuutbytet med Sverige har också verkat Tysklands efterfrågan på vissa exportvaror, t. ex. koppar, och Sveriges politiska beroende av tillförseln från väster i lejdtrafik. Frikostigheten med gåvor glöms dock inte, och kredit har ju beviljats.

Ej heller till Danmark har Finland kunnat sälja så mycket som Danmark skulle ha kunnat köpa, och dessutom har den danska livsmedelsproduktionen till stor del slukats av Tyskland. Triangelavtalet med Sverige skall noteras som en stor vinning. Från Tyskland har fått mycket (brödsäd, socker, stenkol, kraftfoder och gödningsämnen), och av vissa varor mera än som synes av siffrorna för utrikeshandeln, i det att dessa omfatta blott den s. k. civila handeln. Betalningssvårigheterna ha däremot trätt i bakgrunden tack vare de intressen Tyskland har haft att bevaka, medan däremot Tysklands egen leveransförmåga och transportsvårigheterna ha dragit en gräns för importmöjligheterna.

Transportväsendet är en stor fråga för sig, av utomordentlig betydelse i krig, såsom erfarenheten allestädes synes visa. Också Finland har fått pröva transportväsendets ömtålighet i mångfaldig måtto. Om Skagerackspärren och Petsamoleden har redan varit tal. Moskvafredens gräns skar av en viktig järnvägslinje och Saima kanal, och rullande material måste utlämnas i proportion till avträdde järnvägskilometer. Så länge Hangö var i ryska händer, försvårades trafiken på Sydfinlands hamnar, och järnvägstransporterna förlängdes i motsvarande mån. Bristerna i stenkolsleveranserna framtvang långa transporter av vedbränsle. Inmarschen i Östkarelen och den ökade trafiken på norra Finland ökade belastningen. Slitaget på den redan förut knappa materielen gjorde sitt till, bristen på bilar, gummi och bensin desslikes.

Allt som allt var följden den, att Finlands transportnät för vidpass ett år sedan utsattes för en påfrestning, som tedde sig mycket allvarlig. Ett slags trafikdiktatur måste tillgripas, men kunde förstås inte avhjälpa de grundläggande felen, endast verkställa en viss rationalisering och fixera en rangordning för transporterna. I stort sett lyckades ingreppen dock, i synnerhet som en del yttre omständigheter kommo till hjälp, bl. a. Finska vikens öppnande för trafik och övertagandet av rysk rullande materiel för bredare

spårvidd. Det är fortfarande inte nöje att resa på överfyllda tåg eller att vara beroende av tröga godstransporter, men krisen har, såsom det förefaller, övervunnits.

Vid en överblick av krigsekonomiens påfrestningar stanna blickarna sist vid de kolumner, där verkningarna kanske tydligast kunna avläsas: vid siffrorna för finans- och penninghushållningen. Om beskattningens tyngd för företagsamheten har redan varit tal. I gengäld kan med tillfredsställelse konstateras, att de finans- och penningpolitiska åtgärderna uppenbart ha burit frukt. Statens växande utgifter, de löpande krigsutgifterna inberäknade, ha under år 1942 till nära två tredjedelar kunnat täckas med egentliga inkomster, främst skatter, och upplåningen hos Finlands bank har kunnat pressas ned till en fjärdedel av utgifterna och därunder. En jämförelse med nästföregående år, då inkomsterna inte täckte stort mera än en femtedel av utgifterna, utvisar framstegen. Statsutgifterna stego 1942 till 26 miljarder mark (mot 5 miljarder före kriget) och motsvarade två tredjedelar av nationalinkomsten.

Denna relativa stabilisering av finanserna har som synes köpts dyrt ur samhällets synpunkt, men samhället är det ju som måste betala kriget. På kreditsidan uppvisar finanspolitiken ytterligare, att den i sin mån har bidragit till den penningvärdestabilisering, som i övrigt har utförts med hjälp av pris- och löneregleringen. Levnadskostnaderna, som sedan krigets början ha stigit med i genomsnitt 2 % per månad, ha, efter ett kraftigt språng i augusti 1942, då en medvetet stor höjning av jordbrukspriserna företogs för att stimulera produktionen, hållit sig jämförelsevis stilla; stegringen sedan dess har utgjort blott 0,7 % per månad och har till stor del förorsakats just av skatternas stegring. Levnadskostnadsindex för februari 1943 var 184 med augusti 1938/juli 1939 som bas. Betydligt högre är tyvärr grosshandelsprisindextalet (263) och framför allt importpristalet (356).

Det torde dock kunna påstås, att siffrorna för prisstegringen inte äro förskräckande, ehuru höga nog. En god del av den här rör från importen och en annan från knappheten, bägge faktorer sannolikt av övergående natur. En viss penningvärdeförsämring måste väl förbli bestående, redan därför att de senaste decenniernas erfarenheter ha lärt oss att frukta deflationen ännu mera än inflationen. Finlands penningvärde har lidit, men är inte förstört, i varje fall inte mera än andras. En skärpt prisreglering och en konsekventare utformning av den hoppas man i den

närmaste framtiden skall kunna göra ytterligare tjänster. Detta vidlyftiga kapitel måste emellertid här förbigås.

En av de svagaste punkterna i penninghushållningen utgör otvivelaktigt bristen på utländska valutatillgodohavanden. Förrådet har hårt ansträngts, och i betraktande av de knappa exportvarulagren kan det inte fyllas i en handvändning, även om världshandeln uppblomstrar på nytt.

Å andra sidan befinner sig Finland i det lyckliga läget att inte tyngas av någon övermäktig utländsk skuld. Under loppet av 1930-talet hade en bortbetalning i stor utsträckning ägt rum, så att landets totala utländska debetkonto nedgick till knappt 3 miljarder mark obligationsskuld, därifrån cirka 2 miljarder kortfristiga tillgodohavanden (netto) kunde dragas. Vinterkriget 1939/40 och tiden därefter bragte skuldsumman att stiga. Speciellt till Sverige har Finland, trots stora gåvor, stannat i betydande gäld, bl. a. i form av kronväxlar, som ha spelat en störande roll i handelsförhandlingarna mellan våra länder. I ingen händelse är det dock på längre sikt betraktat fråga om oöverkomliga belopp; den utländska statsskulden har stegrats med 8 miljarder mark, dels till Sverige, dels till Amerika. I en fredsekonomi med någorlunda fria exportmöjligheter kunna både räntor och amorteringar på en sådan summa snabbt balanseras. Till Tyskland har Finland under det pågående kriget stannat i en clearingskuld på cirka 3 miljarder mark.

Till det inhemska finansprogrammet har hört en omfattande upplåning på marknaden, en mindre farlig metod än att låna hos centralbanken. En rad med stora statslån upptogos åren 1941—42. Den totala statsskulden uppgår nu till 37,5 miljarder mark. Det är fullt nog, att en tiodubbling har ägt rum på fyra år, men ändå är beloppet inte förkrossande. Den svenska statsskulden per innevånare var t. ex. 1942 uppe på 1,261 kr. (14,750 mk), den finländska är nu inte högre än 10,000 mk. Den brittiska var vid samma tid 61,700 mk. En hittills något svävande fråga är skadestånden till karelarna och därtill erforderliga belopp. Den för ändamålet upptagna förmögenhetsöverlåtelseskatten är konsumerad för andra ändamål. Hittills ha karelarna fått blott smärre förskott, men under innevarande år skola drygt 10 miljarder mark utgå i obligationer. Huru dessas belåning i och för erhållande av nödig återuppbyggnadskredit skall ordnas, är i någon mån oklart.

Slutsumman av resonemanget är, också i vad på finanser och penningväsende ankommer, att Finland visserligen inte har kun-

nat undgå ett krigs vanliga, störande konsekvenser, men att situationen uppenbarligen kunde vara värre. Otvivelaktigt är det den under tjugufem lyckliga år stärkta ekonomiska grunden, som har gett Finland kraft att bära bördorna av krig, förstörelse och på annat vis decimerade produktiva krafter. Det är en tröst att finna, hurusom vid sidan av ofrånkömlig rovhushållning i viss mån har funnits plats jämväl för förnyelsens krafter.

För egen del skulle jag våga förmodandet, att utsikterna vore ganska ljusa, ifall blott freden, då den kommer, omedelbart skulle medföra normala funktioner i världshushållningen. Emellertid är det fara värt, att den internationella handeln kommer att möta många hinder och att inte heller Finland omedelbart skall få tillfälle att utnyttja hela sin exportkapacitet. Tonnagebristen blir för ett avlägset land som Finland betungande. Det är vidare fallet, att vad som plägar gå under den stora och något heterogena beteckningen »återuppbyggnadsverket», innefattande förnyandet av förslitet eller förstört realkapital och investeringar för allhandla livsviktiga ändamål, kommer att ställa mycket stora anspråk på resurserna.

Finland kommer med andra ord inte att kunna ösa ur rikt och jämnt flödande källor, utan skall i många avseenden få lov att föra den fattige mannens liv, också i så måtto, att landet måste leva på kredit, på framtiden. En expansion på sådan bas kommer även framdeles att innebära faror för finanser och penningväsende. Men ifall blott en fredlig politisk ram kan skapas för ett folk, så ihärdigt och så fyllt av tro på sin egen framtid som Finlands, är jag övertygad om, att vad som kunnat räddas genom krigets påfrestningar — och det är, som jag sökt visa, trots allt inte litet — skall utgöra en hållfast grund för nyskapande och framsteg och för ett snart återvunnet välstånd.

Mars 1943.